

KURTUMZLA PIEZĪMES UZ DZĪVES MALĀM

Kaut **Jura Boiko** (1954-2002) vārds nav tas, kas plašai sabiedrības daļai ienāk prātā viens no pirmajiem, domājot par Latvijas mākslas norisēm, viņa klātbūtne Latvijas laikmetīgās mākslas procesos ir ļoti blīva

Teksts **Solvita Krese**

Pirms divpadsmit gadiem Lielu ritā, kad gaisma bijīgi nomainīja tumsu, neliela cilvēku grupa devās gājienā uz Bolderāju. Pēc daudzu gadu pārtraukuma Hardijs Ledīšs bija nolēmis atkārtot rituālo gājieni, kas 80. gadu beigās veidoja būtisku daļu no Jura Boiko un Hardija Ledīša radītās *Nebijušu sajātu restaurācijas darbnīcas* mitoloģijas. Mēs nesteidzīgi gājām līdzās slieidēm, kas savienoja Imantu ar Bolderāju, atkārtojām obligātās «aptuvenās mākslas» darbības, kas bija neatņemama Bolderājas gājieni sastāvdaļa, kavējāmies atmiņās par iepriekšējiem gājieniem, tika deklamēta dzeja, spēlēta mūzika un dziedātas dziesmas. Juris, lai arī bija solījies, uz gājieni nebija ieradies. Bet viņa vārds gājiena laikā tika daudzārt pieminēts. Kāds nemitīgi atsaucās uz viņa izteikumiem, dziedāja dziesmas vai lasīja dzeju ar viņa vārdiem, vai arī atcerējās kādus notikumus, kuros Juris bija piedalījies.

Mēģinot formulēt Jura Boiko vietu Latvijas mākslas kopainā, sajūta ir visai līdzīga kā toreiz Bolderājas gājienā, kurā Juris piedalījās pastarpināti. Viņa vārds noteikti nav tas, kurš plašai sabiedrības daļai, domājot par Latvijas mākslas norisēm, ienāk prātā viens no pirmajiem. Bet pārsteidzoši, cik blīva ir Jura Boiko klātbūtne Latvijas laikmetīgās mākslas procesos. Var tikai apbrīnot viņa radošo diapazonu, ikreiz saminstinoties, kad jāizvēlas kāds apzīmējums viņa darbībai – mākslinieks, kas darbojas ar performansēm, akcijām, video, glezniecību, grafiku un konceptuāliem žestiem, vai arī dzejnieks, mūziķis, kultū-

...it imparts to it. There came to me in this case a melody which the air had strained, and which had conversed with every leaf and needle of the taken up and modulated and echoed from vale to vale. The echo is, to some extent, an original sound, and therein is the magic and charm of it. It is not a bell, but partly the voice of the wood, the same trivial words and notes sung by a wood-nymph. At evening, the distant lowing of some cow in the distance and a fear I would mistake it for the voices of certain minstrels by whom I was sometimes serenaded, who might be straying over hill and dale and prolonged into the deep and actual music of the cow. It do not mean to be satirical, but to express my appreciation of those youths crowing, when I had seen the cows and their wailing, the vocalization of Nature. Regularly at half past seven, in one part of the summer, after the evening train had been sitting on a train by an hour or upon the ridgepole of the house. They would begin to sing almost with as much precision as a clock, singing of the same every evening. I had a rare opportunity to become acquainted with their habits. Sometimes I heard four or five at once in different places, so that I distinguished not only the chuck after each note, but often that singular buzzing sound like a fly in a spider's web, only proportioned to me in the woods a few feet distant as if tethered by a string, when probably I was near its eggs. They sang at intervals throughout the night, and when other birds are still the stretch owl take up the strain, like mourning women their ancient w-lu-lu. Their dismal scream is truly Ben Jonson's but to who of the poets, but, without jesting, a most solemn grave-yard ditty, the mutual consolations of suicide lovers remembering the pangs and love to hear their wailing, their doleful responses, trilled along the woodside, reminding me sometimes of music and singing birds; as if it were that at would have been sung. They are the spirits, the low spirits and melancholy forebodings, of fallen souls that once in human shape night-walked the earth with their wailing hymns or threnodies in the scenery of their transgressions. They give me a new sense of the variety and capacity of that nature which had been born from insights one on this side of the pond, and circles with the restlessness of despair to some new perch on the gray oaks. Then that other side with tremulous sincerity, and *born from* comes faintly from far in the Lincoln woods. I was also serenaded by a hooting owl. Near at hand, as if she meant by this to stereotype and make permanent in her choir the dying moans of a human being, some poor weak relic of mortality who had sobbed, on entering the dark valley, made more awful by a certain gurgling melodiousness. I find myself beginning with the letters gl when I try to delineate this wailing, melodious, mid-way stage in the mortification of all healthy and courageous thought. It reminded me of ghouls and idiots and insane howlings. But they are melodious by distance. *Hoo hoo hoo, hooper hoo; and indeed for the most part it suggested only pleasing associations, whether heard by day or by night. Let them do the idiotic and maniacal hooting for men. It is a sound admirably suited to swamps and twilight woods which no day illustrates, suggestively recognized. They represent the stark twilight and unsatisfied thoughts which all have. All day the sun has shone on the surface of some savage swamp and small hawks circulate above, and the chickadee lisp amid the evergreens, and the partridge and rabbit skulk beneath; but now a more dismal and gloomy to express the meaning of Nature there; Late in the evening I heard the distant rumbling of wagons over bridges, a sound heard farther than almost in the lowing of some disconsolate cow in a distant barnyard. In the meanwhile all the shore rang with the tramp of bullfrogs, the sturdy spirits of an old festival tables, though their voices have waxed hoarse and solemnly grave, mocking at mirth, and the wine has lost its flavor, and become not to never comes to drown the memory of the past, but mere saturation and waterloggedness and distention. The most aldermanic, with his chin upon the cup, under this northern shore quaffs a deep draught of the once scorned water, and passes round the cup with the ejaculation *tr-r-r-oonk, tr-r-r-oonk, tr-r-r-oonk*, some distant cove the same password repeated, where the next in seniority and girth has gulped down to his mark; and when this observance has made the monotonous, with satisfaction, *tr-r-r-oonk* and each in his turn repeats the same down to the least distended, leakiest, and flabbiest paunched, that there be until the sun disperses the morning mist, and only the patriarch is not under the pond, but vainly bellowing *troonk* from time to time, and pausing to crowing from my clearing, and I thought that it might be worth the while to keep a cockerel for his music merely, as a singing bird. The note of this table of any birds, and if they could be naturalized without being domesticated, it would soon become the most famous sound in our woods, surging and then imagine the cackling of the hens to fill the pauses when their lords' clarions rested! No wonder that man added this bird to his tame stock in a winter morning in a wood where these birds abounded, their native woods, and hear the wild cockerels crow on the trees, clear and shrill for miles of other birds, think of it! It would put nations on the alert. Who would not be early to rise, and rise earlier and earlier every successive day of his life? This foreign bird's note is celebrated by the poets of all countries along with the notes of their native songsters. All climates agree with brave Ovid: His health is ever good, his lungs are sound, his spirits never flag. Even the sailor on the Atlantic and Pacific is awakened by his voice; but its shrill note, cat, cow, pig, nor hen, so that you would have said there was a deficiency of domestic sounds; neither the churn, nor the spinning wheel, nor even the mill, or the mill, to comfort one. An old-fashioned man would have lost his senses or died of ennui before this. Not even rats in the wall, for they were on the roof and under the floor, a whippoorwill on the ridgepole, a bluejay screaming beneath the window, a hare or woodchuck under the house, a owl*

■ Juris Boiko. Skaņas III. Audeklis, digitāldrūka. 72 x 92 cm. 2001. Foto - ABLV Bank

ras teorētiķis, mākslas izstāžu kurators, videofestivāla *Udensgabali* dibinātājs.

KOPĀ AR HARDIJU LEDIŅU

Nezinu, vai drikstis apgalvot, ka Jura Boiko dzīves trajektoriju noteica viņa satikšanās ar Hardiju Ledīšu, kuras sekas, visticamāk, neviens no viņiem, tobrīd nonākot vienā skolas solā, nenojauta. Šo divu neordināro, radošo personību sadarbības ķīmijai bija dinamita eksplozijas potenciāls. Viss sākās ar kopīgu muzicēšanu skolas laikā un sienas avīzes *Zirgābols* izdošanu. Tā laika drošības iestādes to novērtēja kā pārāk disidentisku, un viss beidzās ar abu jauno mākslinieku nopratināšanu. Jurim Boiko šis incidents izrādījās visai liktenīgs, jo tas nogriezta viņam tālākās studiju iespējas.

Taču «māksla nav tas, ko māca akadēmijā», apgalvoja Juris un kopā ar Hardiju Ledīšu radīja pats savu «aptuvenās mākslas» žanru, kas kļuva par *Nebijušu sajātu restaurācijas darbnīcas* (NSRD) radošo manifestu un paredzēja brīvu dreifēšanu starp tekstu, mūziku, mākslu, realitāti un ilūzijām, absurdamu, ironiju un nopietnību. NSRD bija viena no savdabīgākajām un savrupākajām 80. gadu parādībām Latvijas kultūras telpā, kas nu jau ir kļuvusi par leģendāru kulta grupu ar plašu fanu un sekotāju pulku.

Labrīt, putra, kur tu biji, vai pa nakti neizdij, vai tu atceries, ka biji, varbūt tas tev tikai šķiet... Ši joprojām ir viena no manām iecienītākajām rīta dziesmām, kuru bieži vien izvēlos, pārcilājot NSRD mūzikas diskus (*Māksla un medicina, Kuncendorfs un Osendofskis* u. c.) un nebeidzot priecāties par to, cik dažādu paaužu cilvēki ar prieku klausās NSRD mūziku. Lielākoties Juris rakstīja dziesmu vārdus, Hardijs – mūziku. Pirmās dziesmas tika ierakstītas grupas *Dzeltenie pastnieki* (arī vairākus šīs grupas dziesmu tekstus autors ir Juris) studijā zvejnieku kolhoza *Uzvara* kultūras namā. Grupas sastāvs bija mainīgs – ik pa brīdīm tai pievienojās virkne radošu cilvēku: Inguna Černova, Imants Žodžiks, Leonardas Laganovskis, Mārtiņš Rutkis, Dace Šēnberga, Aigars Sparāns u. c.

Līdzās muzicēšanai tika īstenotas dažādas akcijas, kas spilgtākas no tām var mīnēt ikgadējos gājienus uz Bolderāju, izstādi *Kurmis alā*, performanci *Dr. Eņesera binokulāro deju kursu* Salaspils Botāniskajā dārzā, akciju *Pārūdkšanās, Pavasara teātris, Līnija Kurzemē*, Aptuvenās mākslas izstādi, kas notika tagadējās pareizticīgo katedrāles – toreiz planetārija/Zinību nama – telpās, Starptautisko telefonkoncertu, kurā mūzika tika atskaņota vienlaikus no sešām pasaules pilsētām, translējot koncertu no tuklā saslēgtām telefona līnijām, vai arī 24 stundu akciju bijušajā Japānas vēstniecības garāžā Rīgā.

ROMĀNS KĀ PERFORMANCE
Divainie personāži, kas apdzīvo NSRD dziesmu tekstus, performances un akcijas, jau 70. gadu beigās drūzmējās arī Jura Boiko un Hardija Ledīša kopradītajā absurda romānā *ZUN*. «Ši romāna rakstīšana jau bija performance pati par sevi. Mēs to iesākām rakstīt vilcienā Rīga-Tallina un turpinājām rakstīt visneiedomājāmākajās vietās,» kādā intervijā atzīstas Juris. Romānā Kurtumzls satiekas ar brāli Annu, tētiņu, skudriņām čaklājītēm, Kurmi, Magulaku un Rūki Jūnijū. «Kurtumzls sēdēja japāņu vasaras dārzā. Kurtumzls sēdēja lapenītē Dienvidgaunijas mūizas parkā. Kurtumzls sēdēja uz paklāja Vidusāzijas tējnicā.

jām, vai arī 24 stundu akciju bijušajā Japānas vēstniecības garāžā Rīgā.

...i, that rely a horizon soon I that I y the e five of the under, ain as lights k and did is our r had could hope e it— w one ight, a vast e the g day her at wine— who or to leaf, onk! out of take; ply. I e wild g the o say er the ill be clear. never oging d out. owl

■ «Manā uztvērē mākslinieks ir zinātnieks, alkīmiķis, nevis atraktīva persona, kas spēlē uz publiku,» saka Juris Boiko. Foto - Mārtiņš Zelmenis

Kurtumzls sēdēja uz akmens blūka augstu kalnos. Kurtumzls sēdēja Ceilonas piekrastē. Kurtumzls sēdēja pie ķīniešu galda. Kurtumzls sēdēja pie kamina kādā Dienvidvācijas pilī. Kurtumzls sēdēja atspiedies pret zemniecas gulbalku sienu. Kurtumzls dzēra tēju. Bet ne vienmēr tas bija tā. Citreiz Kurtumzls dzēra pienu.

– K. Sasodīts! – iebriecās kāds cara ierēdnis un atņēma Kurtumzlam velosipēdu. Un tādā garā turpinās romāns, kura oriģināls rakstīts mašīndrukā uz tonēta kritpāpīra vai ietināmā papīra loksnēm 14 burtnīcās.

NSRD fenomens tika pamanīts un novērtēts arī ārpus Latvijas, un NSRD aktivitātes tika plaši atrādītas vienā no vērienīgākajām Latvijas mākslinieku manifestācijām, kas 80. gadu beigās notika ārvalstīs, – izstādē *Rīga – Latviešu avangārdziesmas un dzejas*. «Rakstīšana vispār ir kaut kāds nenormāls psihisks stāvoklis. Ja man ir kaut kāds teksts, es izsvītroju visus liekos vārdus, un tas, kas paliek pāri, ir dzeja,» saka Juris. Šo pašu izteikumu visai precīzi var attiecināt uz viņa mākslas darbiem. Nekā lieka. Līdzīgi kā H. D. Toro, Juris Boiko varētu teikt, ka viņam «patīk atstāt plašas nomales uz savām dzīves malām», uz kurām var rakstīt piezīmes, pētīt dzīves malienes un reģistrēt trauslās domu vibrācijas. «Manā uztvērē mākslinieks ir zinātnieks, alkīmiķis, nevis atraktīva persona, kas spēlē uz publiku,» saka Juris. «Tas izpētes darbs ir svarīgs, izpētīt dzīves nianšes, varbūt dzīves malienes, kam citi paaie garām, tas man ir svarīgi.»

Jurim Boiko piemētošais pētīgais veidums, sajaucies ar dzēlīgu kritiskumu, izlien ārā arī viņa tekstos, piemēram, rakstā par Anitas Zabīļevskas darbu žurnālā *Studija*, viņš pasludina: «Reizēm šķiet, ka mākslu mēs arvien vēl uzskatām par akmens laikmeta cirvi, kam vieta vēstures muzejā. Ar smalkiem instrumentiem mēs gluži vienkārši nesam apmācīti rīkoties, mēs vēl neprotam tos lietot. Vai arī nezinām, kam tie domāti.»

Domu vibrāciju materializācijas varam vērot arī videoinstalācijā *Sālsputējs* (izstāde *Latvija – XX gadsimta kūlenis 1940-1990, 1990*), videoinstalācijās *29 pašportreti* vai arī *2 x 4 Endija Vorhola* portreti un citos mākslinieka darbos. Sāls kā viens no materiāliem, līdzīgi kā Josefam Boisam

tauki vai filcs. Salīdzinot ar mākslinieka laikabiedriem Oļegu Tillbergu, Andri Breži, Ojāru Pētersonu, kuru darbiem būtiska materialitāte un interese par formu, Juris Boiko nodarbojas ar tādiem kā domas frekvences uzņēmumiem. Vienīgi sāls – sāls gan Jura darbos parādās vairākkārt un kļūst par mākslinieka rokkrasta sastāvdaļu kā savdabīgs informācijas nesējs, kas ieslēgts kristāliskā struktūrā.

NIANŠES UN MALIENES

Jura Boiko izstāžu saraksts ir visai cienījams – daļība vairākas nozīmīgas starptautiskās izstādes, vairākas personalizētas dziesmas gan Latvijā, gan ārvalstīs.

Tomēr neaizmirsīsim, ka Juris Boiko ir arī dzejnieks, kurš ārpus NSRD teritorijas tika pamanīts 2000. gadā, kad saņēma Preses nama rīkotā latviešu oriģināl-literatūras konkursa balvu par dzejoļu krājumu *Dziesmas un dzejas*. «Rakstīšana vispār ir kaut kāds nenormāls psihisks stāvoklis. Ja man ir kaut kāds teksts, es izsvītroju visus liekos vārdus, un tas, kas paliek pāri, ir dzeja,» saka Juris. Šo pašu izteikumu visai precīzi var attiecināt uz viņa mākslas darbiem. Nekā lieka. Līdzīgi kā H. D. Toro, Juris Boiko varētu teikt, ka viņam «patīk atstāt plašas nomales uz savām dzīves malām», uz kurām var rakstīt piezīmes, pētīt dzīves malienes un reģistrēt trauslās domu vibrācijas. «Manā uztvērē mākslinieks ir zinātnieks, alkīmiķis, nevis atraktīva persona, kas spēlē uz publiku,» saka Juris. «Tas izpētes darbs ir svarīgs, izpētīt dzīves nianšes, varbūt dzīves malienes, kam citi paaie garām, tas man ir svarīgi.»

Jurim Boiko piemētošais pētīgais veidums, sajaucies ar dzēlīgu kritiskumu, izlien ārā arī viņa tekstos, piemēram, rakstā par Anitas Zabīļevskas darbu žurnālā *Studija*, viņš pasludina: «Reizēm šķiet, ka mākslu mēs arvien vēl uzskatām par akmens laikmeta cirvi, kam vieta vēstures muzejā. Ar smalkiem instrumentiem mēs gluži vienkārši nesam apmācīti rīkoties, mēs vēl neprotam tos lietot. Vai arī nezinām, kam tie domāti.»

